

Ironie én ernst

Het Oera Linda-boek als uiting van hoge of lage cultuur

Inleiding

Om meer dan één reden valt in het rareitenkabinet van literaire vervalsingen het Oera Linda-boek nogal in het oog. Ten eerste omdat het tot de categorie vervalsingen lijkt te behoren die wel voor altijd onopgelost zullen blijven. Er is wat gediscussieerd en geruzied, niet alleen over de identiteit van de auteur van deze quasi-Oudfriese mystificatie, maar ook over de interpretatie van de tekst! Uiteindelijk allemaal zonder bevredigend eindresultaat. Interessant is het geval ook, omdat het boek al zo lang in de belangstelling staat; het stamt uit de jaren zestig van de negentiende eeuw en wordt nu, bijna anderhalve eeuw later, nog steeds door trouwe aanhangers opnieuw vertaald en gepubliceerd (bijvoorbeeld op het Internet).¹ Hoe komt het dat zij nog steeds geloven? Wat is het in de tekst dat deze belangstelling weet op te wekken?

De weerbarstigheid van het geval noodt echter ook tot behoedzaamheid. Om dergelijke vragen (min of meer) bevredigend te kunnen beantwoorden is allereerst een ontleding van deze vervalsing nodig en daarmee ook iets van een vergelijkende anatomie van vervalsingen.² Dat is wat ik in deze bijdrage van plan ben te gaan doen. Ik zal dus niet – tenminste niet beargumenteerd – ingaan op de auteursvraag (al geef ik graag mijn mening prijs, dat we het Oera Linda-boek in de eerste plaats te danken hebben aan François HaverSchmidt) en ook niet op de vraag wat deze HaverSchmidt precies met deze tekst heeft gedaan, dat ze nog steeds gevoelige snaren weet te raken.³

Het is voor alles nodig om het genre waartoe het Oera Linda-boek behoort preciezer te bepalen. Een korte reflectie op het begrip ironie, dat in de discussies over het Oera Linda-boek een grote rol speelt, kan daarbij uitgangspunt zijn.⁴ Ironie houdt ten diepste in dat uiterlijk en innerlijk niet met elkaar sporen, dat

ΛΕΤ ΒΟΚ ΛΕΡΑ ΑΔΕΛΑ ΧΟΥΤΑΡ.

ΛΕΙΤΤΙΧ ΙΕΡ ΑΥΤΕΡΕ ΔΕΙ ΛΑΤ ΧΙΟΥ ΤΟΛΕ
 Σ ΜΟΔΕΡ ΥΜΒΡΟΧΤ ΒΑΣ ΛΕΥΧΑ ΡΕΝΕ V.
 ΡΕΣΤΕ ΜΑΟΥ ΣΤΑΝΔΕΤ. ΣΕΛΑΡΟ ΥΜΤΩ. ΑΛΛΕ
 ΣΤΑΤΑ ΛΕΡΕΡ ΛΙΔΣΑ ΑΝΔΑ ΘΕΣ ΣΙΔΕ ΛΕΡΕ
 ΥΡΣΑΡΑ ΥΕΡΟΝ ΧΟΝ ΥΣ ΟΥΚΕΡΛ ΑΝΔ ΥΝ
 ΔΕΡΕΤ ΥΕΛΔ ΛΕΣ ΜΑΟΥ ΚΕΜΕΝ ΑΝΔΕΤ ΣΤ
 ΑΝΔ. ΤΟ ΥΡΕΣΑΝΕ ΛΑΤΕΡ ΥΕΛΔΙΧΑ ΣΚΟΛΔΙ
 ΥΕΡΛΑ ΥΡΕΤ ΕΛΛΕ ΛΑΝΔ. ΥΜΒΕ ΛΑΤ ΥΝΛΥΚ
 ΤΟ ΥΕΡΑΝΕ ΛΕΔΕ ΜΛΝ ΕΝΕ ΜΕΝΑ ΛΕΛΤ
 ΒΙΛΙΔΣΕΝ ΑΥΕΡ ΟΛΔΥΡΑΛ ΥΕΡΟΝ ΑΛΛΕΡΑ
 ΜΑΝΝΕΛΙΚ ΛΕΡ ΑΝΝΕΝ ΟΔΕ ΑΡΟΡ ΣΤΑΝΔΙ
 ΒΥΛΑ ΚΕΜΝΑ. ΑΛ ΝΕΙ ΛΑΤΕΡ ΜΑΚ ΥΕΛΛΑΡΕΝ
 ΥΕΡΟΝ ΛΕ ΛΕΥ ΣΤΜΕΛΔΑ ΒΑΣ ΑΛΛ ΟΥΡΟΔ
 ΑΝΔΑ ΤΥΣ ΑΝΔ ΑΛΕΝ ΣΑ ΒΥ ΛΙΑΡΑ ΚΥΜΕΤΕ.
 ΑΛ ΤΟ ΑΛ ΛΕΣΤΑ ΥΡΕΔΕ ΑΔΕΛΑ ΛΑΤ ΥΙΡΔΑΝ
 ΔΕ ΚΕΛ. Ι ΑΛΛΕ ΥΟΤΕΤ ΛΑΤ ΙΚ ΛΕΥ ΙΕΡ ΒΥΡΧ
 ΥΑΜ ΥΕΣΕΝ ΣΥ. ΑΚ ΥΟΤΕ Ι ΛΑΤ ΙΚ ΚΕΡΕΝΣΥ
 ΤΟ ΜΟΔΕΡ ΑΝΔΑΚ. ΛΑΤ ΙΚ ΝΕΝ ΜΟΔΕΡ
 ΝΕΣΑ ΝΑΥΤ ΝΙΛΔΕ ΛΕΥΧΑ ΔΑΜ ΙΚ ΑΡΟΛ
 ΤΟ ΜΙΝ ΕΝΟΛ ΙΕΡΔΕ. ΛΑΧΑ ΑΥΑΤ Ι ΝΑΥΤ
 ΝΕΤΕ ΛΑΤ ΙΣ ΛΑΤ ΙΚ ΑΛΛΕ ΒΕΡΤΝΙΣΑ ΝΕΙ
 ΟΥΝΕΝ ΑΛΩ. ΕΥΙΝ ΑΣΙΚ ΕΝ ΥΡΕΑΥΤΛΙΚΕ
 ΤΟΛΚ Σ ΜΟΔΕΡ ΥΕΣΕΝ ΥΕΡΕ. ΙΚ ΑΛΝ ΑΛ
 ΑΝ ΧΟΝ ΑΝΔ ΥΙΛΕΡ ΧΑΡΕΝ ΤΟ ΣΙΑΝΔΕ
 ΑΥΑΤΕΡ ΒΕΡΔΕ. ΛΕΡ ΛΕΥΧΑ ΣΕΝΔ ΜΥ ΤΕΩ
 ΣΕΚΑ ΒΑΡ ΥΡΔΕΝ ΛΕΡ ΘΡΑ ΝΑΥΤ ΝΕΤΑ.
 Ι ΑΛΩΣΑ ΙΕΣΤΕΡ ΣΕΙΛ. ΛΑΤ ΥΣΑ ΣΙΒ ΒΑ
 ΑΝ ΑΛ ΘΕΣ ΣΙΔ ΛΕΡΕ ΥΡΣΑΡΑ ΝΙΥΤ ΑΝΔ
 ΛΑΥ ΥΕΡΕ. ΑΛ ΙΚ ΜΕΙ ΣΕΔΣΑΤΟ ΙΥ. ΛΑΤ.
 ΣΕ ΜΑΟΥ ΣΕ ΝΕΝ ΥΝΕ ΟΑ ΟΥ ΥΝΝΕΝ
 ΛΕΛ ΛΕΥΧΑ ΛΑΤ ΥΕΛΔ ΣΙΝΕΛΑ ΥΕΡΕΝΕ.

iemand of iets niet is wat hij of het zegt te zijn, echter – en dat is een beperkende voorwaarde – zonder dat er platweg wordt gelogen. Dus iets van een verband tussen innerlijk en uiterlijk moet er blijven bestaan. Waar dat verband ligt is echter een raadsel dat in de praktijk van het gesprek of, in het geval van een tekst, in de receptie dient te worden opgelost.

Ook een vervalsing is per definitie iets dat niet is wat het wel zegt te zijn. Van Meegerens Vermeers – een overbekend voorbeeld – ‘zeiden’ dat ze Vermeers waren maar ze waren het niet. Is een vervalsing dus een vorm van ironie? Nee, beslist niet. Aan vervalsingen is helemaal niets ironisch. De vervalser zet per definitie – met welk motief dan ook: geld- of eerezucht of iets anders – al zijn kennis en vaardigheden in om zijn product zo goed mogelijk op het vervalste te doen lijken. In het ideale geval is er geen verschil waarneembaar tussen vervalsing en het vervalste. Er bestaan met andere woorden goede en slechte vervalsingen. Naarmate de vervalsing dichter het ideaal van het vervalste benadert, moet ook degene die haar gaat ontmaskeren knapper zijn.

Het Oera Linda-boek als vervalsing

Het Oera Linda-boek wordt vaak aangezien voor zo’n vervalsing en dan eentje van de wat minder goed uitgevoerde soort. Voor wie niet weet wat het Oera Linda-boek is eerst enkele feitelikheden.

In het late voorjaar van 1867 dook – ten huize van Cornelis over de Linden (1811-1874), scheepstimmerbaas aan ’s Rijks Marinewerf te Den Helder – een raadselachtig manuscript op. Het was geschreven in een soort van runenschrift, dat volgens Over de Linden op Chinees of Fenicisch leek. Hij vertelde dat hij het boek van zijn tante Aafje uit Enkhuizen had gekregen, die erbij had gezegd dat het handelde over hun gemeenschappelijke voorouders. Omdat hij het boek zelf niet kon lezen en nu meende dat het voor de geschiedenis van zijn familie van groot belang kon zijn, zocht hij iemand die het voor hem kon vertalen. Hij kwam uiteindelijk via een aantal tussenpersonen uit bij dr. Eelco Verwijs, toentertijd archivaris en bibliothecaris van Friesland. Deze hield het boek drie jaar lang onder zich en schoof het ondertussen door naar het Fries Genootschap voor Geschied-, Oudheid- en Taalkunde. Daar kreeg het uiteindelijk serieuze aandacht van een al wat oudere classicus, de conrector van het Leeuwarder Gymnasium, Jan Gerhardus Ottema. Deze trad in 1870 met Over de Linden in correspondentie en bezorgde in 1872 de eerste uitgave van het boek.

Ottema geloofde dat het boek ‘echt’ was, dat het was wat het zei te zijn. Sommigen zagen hem om deze reden voor handlangers aan en Ottema’s geloof was ook zeer verwonderlijk, want het boek hield vol, dat er ooit een Oudfriese samenleving zou zijn geweest, die al van vóór 2200 voor Christus stamde, die

het schrift kende, die een bijzonder liberale en egalitaire wetgeving kende, die werd geleid door wijze vrouwen en die aan de basis stond van alle Europese, blanke beschaving; het was de beschaving van de kinderen van Frya, de Friezen. Deze samenleving was jammer genoeg teloorgegaan toen allerlei manvolk – Finnen, Magiaren en Feniciërs – vanuit Azië zich aan de grenzen had gemeld en een ware heerschappij van priesters en koningen had weten te vestigen. Ottema geloofde het allemaal en verdedigde het tot aan zijn dood, want, zo merkte hij op: ‘Het Oera Linda-boek liegt niet’.⁵

Ottema staat aan het hoofd van een lange stoet van gelovigen, waarin andere andere in het Interbellum SS’ers en Ahnenenerbers als Herman Wirth en Heinrich Himmler hebben meegelopen en na de Tweede Wereldoorlog tal van New Age-adepten, die het boek vaker dan eens op het Internet publiceerden.⁶

Na het verschijnen van het Ottema’s editie in 1872 barstte in de kranten en in allerlei brochures een soms heftig debat over het boek los dat een aantal jaren duurde en dat op nationaal niveau werd gevoerd, bijvoorbeeld in de kolommen van de *Nederlandsche Spectator*. Het eindigde met een dubbele ontmaskering door de taalkundige J. Beckering Vinckers. Deze schreef twee brochures. In de eerste liet hij zien dat de taal waarin het boek was geschreven niet het Oudfries was waarvoor het zich uitgaf: het was een belachelijk, grammaticaal verminkt mengelmoes van quasi-Oudfriese woorden:

[...] een wartaal, gevloeid uit de pen van een zeker in andere opzichten niet onkundig, maar in de allereerste gronden van de spraakkunst der verwante Deutsche talen in ’t algemeen, en van de O.friesche taal in ’t bijzonder volkomen onbedreven persoon; een wartaal, geen haar beter dan Neger-Engelsch; een wartaal, die het O.-L.-B. maakt tot een schandvlek in de rij der hoogst gewigtige overblijfselen van O.friesche taal.⁷

Zo was de onechtheid van het Oera Linda-boek bewezen uit de wartaal waarin het was geschreven.

In zijn volgende brochure wist Beckering Vinckers ook de dader aan te wijzen, namelijk de man bij het boek was opgedoken, de scheepstimmerbaas Cornelis over de Linden zelf.⁸ Deze – hij was 55 toen hij het Oera Linda-boek de wereld inbracht – was een man van geringe komaf, die zichzelf in de scheepvaart en op de marinewerf had opgewerkt, een gretige, levenslange autodidact en een vrijdenker, die op lege zondagmiddagen schoolschriften volschreef met wel heel eigen opvattingen over godsdienst – met elkaar wel zo’n tweeduizend bewaard gebleven (en door mij bestudeerde) bladzijden. Het pleit was beslecht toen bleek dat Over de Linden over een behoorlijke bibliotheek beschikte waarin een aantal werken stonden die beslist hun nut zouden kunnen hebben gehad bij het schrijven van het Oera Linda-boek. Zo bezat hij boeken in en over het Fries. Bovendien bleken Over de Lindens opstellen op punten behoorlijk te raken aan

de inhoud van het Oera Linda-boek. Hij was – ik geef een voorbeeld – zelf ook een kei in het bedenken van allerlei volksetymologieën, zoals die ook in het Oera Linda-boek voorkomen. Geeft het Oera Linda-boek bijvoorbeeld als etymologie voor Neptunus dat deze vernoemd was naar Neef Teunis, een Friese zeevaarder, Over de Linden wist dat de Ariërs genoemd waren naar hun hoofdman Arie. Iedereen in Nederland was overtuigd. De scheepstimmerbaas was een onhandige vervalser, die een vrijdenkersbijbel had geschreven om zijn ideeën uit te dragen en om de eer van zijn familie te vermeerderen. Ook de codex zelf laat de grenzen van Over de Lindens vakmanschap wel zien; het is een slordig afgewerkt handschrift dat noch naar de inhoud, noch naar de vorm leek op wat het zei te zijn.

Het Oera Linda-boek als mystificatie

Er is ook een geheel ander perspectief op het Oera Linda-boek mogelijk en daarin moet juist wel een grote plek worden ingeruimd voor ironie. Men kan het boek behalve als falsificatie ook kenschetsen als mystificatie. Ook een gemystificeerde tekst is vanzelfsprekend niet wat ze zegt te zijn. Het verschil is echter dat ze ruimte laat voor twijfel en voor de goede verstaander er ook blijk van geeft dat ze niet is waarvoor ze zich uitgeeft, precies zoals iemand die een ironisch bedoelde uitspraak doet, dat kan aangeven door middel van een knipoogje of een uitroepteken. Een falsificatie streeft kortom naar het zoveel mogelijk uitsluiten van twijfel, een mystificatie roept juist die twijfel op en de kunst is vervolgens om dat gedoseerd te doen. Daardoor betreft men het publiek, dat de knipoog en het uitroepteken moet doorzien. Een falsificatie is bedrog, een mystificatie spel. Ook de motieven verschillen. De vervalser wil geld, roem of familie-eer. De mystificator zet in op zijn product: de literaire tekst die gelezen en besproken moet worden. Het motief van de *pur sang* vervalser is extern, dat van mystificator is inbegrepen in zijn product.

Ook dit perspectief is toepasbaar op het Oera Linda-boek. Nadat er decennialang geen enkele aandacht voor het boek was geweest, kwam het aan het begin van de twintigste eeuw opnieuw in de belangstelling te staan. De aanleiding was een nagelaten stuk van de laatste nog levende direct betrokkene bij de zaak: de Haarlemmer medicus en dilettant-taalkundige Johan Winkler. Deze bracht in een testament naar voren dat niet Over de Linden het boek had geschreven, maar een driemanschap waarvan behalve Over de Linden en Eelco Verwijs ook François HaverSchmidt deel uit zou hebben gemaakt.

Voor de Amsterdamse privaatdocent van Friese komaf, Murk de Jong, was dit getuigenis aanleiding om het boek nog eens aan een uitgebreid onderzoek te onderwerpen.⁹ Het grootste verschil met Beckering Vinckers was dat hij in

zijn *Het geheim van het Oera-Linda boek* het boek behandelde als een literaire tekst die inderdaad maar tot op bepaalde hoogte de pretentie van authenticiteit kon en ook wilde volhouden. De Jong, die een goed oog had voor de structuur van het boek, merkte op dat achter al die losse fragmenten een eenheid schuilging en dus ook, in tegenstelling tot wat het boek zelf daarover beweerde, een enkele auteur. Hij zag – in mijn ogen terecht – dat het Oera Linda-boek zijn vorm voornamelijk had te danken aan een oudere Friese traditie van fantastische geschiedschrijving.¹⁰ Voortbordurend op middeleeuwse oorsprongsmythen hadden in de zestiende eeuw historici als Ocko Scarlensis en Suffridus Petrus met humanistische precisie de adellijke heren van hun tijd van fictieve stambomen voorzien die via Friese koningen als Radboud en Aldgillis uitkwamen bij Friso, de luitenant van Alexander de Grote die in 313 voor Christus vanuit India vaste voet aan wal zette in het toen nog woeste en ledige Friesland. Het Oera Linda-boek begint dus niet, maar eindigt zo ongeveer bij deze Friso en geeft een voorgeschiedenis die nog veel fantastischer is. Friso blijkt daarin een afstammeling te zijn van een kolonie Friezen die al in 1500 voor Christus vanuit Friesland naar India waren vertrokken en dit alles onder de bezielende leiding – het is een aardigheidje dat De Jong trouwens ontging – van Gêrt.Pire.his.together oftewel de dochter van Grote Pier, wier volgelingen Gert.mannen heetten en dat was weer aanleiding om daar in India hun woongebied Gertmanië oftewel Carmanië te noemen, precies zoals zo'n 1.200 jaar later de onder leiding van Friso teruggekeerde Gertmannen ook in Noord-Europa nog heilzaam naamgevend werk zouden verrichten.

Het Oera Linda-boek was voor De Jong derhalve een reuzenparodie op de fantastische Friese geschiedschrijving. De opdrachtbrief aan het begin van het Oera Linda-boek begint met de aanhef 'Okke mijn zoon' en voor de goede verstaander is alleen al die verwijzing naar de grootste onder al deze humanistische fantasten, Ocko Scarlensis, knipoog en uitroepeten genoeg om de ironie te doen voelen. De vervolgvraag is dus wie men tot deze goede verstaanders mag rekenen en wie niet.

Nu werd er in de negentiende eeuw door sommigen nog steeds geloof gehecht aan die oudere fantastische geschiedschrijving. Zeer velen hielden vol dat er toch wel iets uit die verhalen waar zou kunnen of moeten zijn. De Jong meende – achteraf gezien toch wel behoorlijk verwrongen – dat Hollandse geleerden die fantasmen naast zich neer hadden gelegd, maar dat over het algemeen de in geschiedenis geïnteresseerde Friezen zelf, verenigd in hun Fries Genootschap, veel te welwillend en chauvinistisch waren. Het moest dus de bedoeling van de auteur zijn geweest om ten overstaan van de Hollanders die het boek wel begrepen, de Friezen belachelijk te maken. Niet alleen de historische rode draad maar ook allerlei andere zaken in het boek zag De Jong als parodiërend. De

taal bijvoorbeeld was naar zijn mening systematisch vervormd en hij deed veel moeite om te bewijzen dat de auteur systematisch van dativi nominativi had gemaakt en van accusativi genitivi. Een auteur bij dat motief was snel gevonden (zo De Jong hem niet al had). Het was de man bij wie het handschrift indertijd was terechtgekomen, de bibliothecaris/archivaris van Friesland, Eelco Verwijs (1830-1880). Deze ijverige, kundige en geleerde, maar ook ongeremde en sarcastische man was lid van het Fries Genootschap en ergerde zich daar aan de kleurloze luiheid van zijn medeleden. Hij meende dat alle geleerdheid in heel Friesland wel op 'één enkel soepbordje paste'.

Er is veel in het Oera Linda-boek dat eigenlijk niet van de hand van Over de Linden kan zijn. Of misschien moet ik het zelfs omdraaien; er is bijna niets in het boek dat wel van Over de Linden kan zijn. Bij alle willekeur in vervoegingen en verbuigingen is de taal van het boek veel te goed en te begrijpelijk om te passen bij een autodidact in wiens eigen geschriften nauwelijks één welgevormde zin voorkomt. De soms zeer platte volksetymologieën die er in het boek staan en die bij Over de Linden lijken te passen, worden afgewisseld met erudiete woordaflaidkundige grapjes. De Allemanni hebben inderdaad geen vrouwen en de Lithouwers houden hun tegenstanders maar het 'Antlit', het gelaat, maar aan de andere kant kan in het Oera Lindaboek een 'Ooi' kinderen 'baren' en licht zo ineens tussen de regels een speels gebrachte en erudiete etymologie van het woord Ooievaar op uit *Oudsaksisch* 'Od' = 'geluk' en 'baren, brengen'. Een dergelijk grapje past natuurlijk niet bij Over de Linden maar des te beter bij Verwijs. De verdere overeenkomsten tussen diens gehele oeuvre en het Oera Linda-boek zijn echter veel minder groot dan De Jong, die niet een werkelijk helder verband weet te leggen tussen zijn eigen interpretatie en toewijzing en Verwijs' motief, doet voorkomen.

De Jong meende dat Verwijs alleen gehandeld had en ging daardoor aan één zaak wel heel gemakkelijk voorbij. Hoe was de tekst in dat geval bij Over de Linden terechtgekomen? De Jong opperde dat Verwijs hem zou hebben ondergeschoven, dus ongemerkt als het ware in Over de Lindens bibliotheek zou hebben geplaatst. Dat is op zichzelf al problematisch – want deze Over de Linden was misschien een autodidact maar hij was ook niet op zijn achterhoofd gevallen –, maar levert ook een volgend probleem op. Het boek was namelijk ook een familiechroniek van de Over de Lindens, het was als het ware op het lijf van de familie geschreven; zij fungeerden in het boek zelf onder de Oudfriese naam 'Oera Linda's' als verzamelaars en schrijvers van teksten. In het boek komen we bijvoorbeeld Appolonia, Koeneraad en Wiljou Oera Linda tegen en de familie wordt zelfs door een huwelijk verbonden aan de dynastie van Friso. Anders gezegd: de schrijver van het Oera Linda-boek moet de familie vrij intiem hebben gekend en wat meer is, hij moet ook de opstellen van Over de Linden hebben

WEDEN MOSTE. MIŁ SON OM. ĦERBI WIL
 DON ĦIA ĦAT ĦIAFA SKRIKT VNLESBER SKOL
 WESA ĦAR ORA ĦOLKUM. ĦWAND ĦIA ĦAVAL
 ALTID ĦEMNESĦA. ĦUS TODVANDS SIND ĦIA
 ĦERDE ĦONAWIS FAKĦĦ. ĦER. META ĦAT ĦA
 BARN ĦA SKRIKTUN ĦIAFAR ALDORUM AM.
 FER LESĦ EN MWOL. DALWILT WĦ VSA
 ALDER ALDESTA SKRIKTUN EVIN RED LESĦ
 MWOL AS ĦERA ĦER ĦESTER SKREVEN SIND.
 ĦIF IS ĦAT STAND SKRIKT. ĦERVNDER ĦAT RUN
 SKRIKT. ĦORĦ ĦATAL. NOMAR A BIDER WISA

gekend want dat er een verband is tussen beide, moet ook De Jong toegeven. Hoe kwam Verwijs aan die kennis?

Is dit punt in de recensies en discussies van De Jongs werk wel vaker naar voren gehaald, een andere zaak bleef te veel op de achtergrond, namelijk dat in de tijd dat De Jong zijn onderzoek verrichtte ook het geloof in de tekst weer de kop opstak. De Marburgse hoogleraar van Nederlandse komaf Herman Wirth vertaalde het boek in het Duits en had er bij het grote publiek, maar ook in de hoogste kringen van SS en de culturele tak daarvan, Das Ahnenerbe, een tijdlang groot succes mee. De Jong vond het 'luchtverhevelingen' die hij niet serieus wilde nemen. Echter ook los van de figuur Wirth vertoont het Oera Linda-boek in allerlei opzichten – bijvoorbeeld door de aandacht voor oude adel, voor geheime genootschappen, voor een Noordelijk Atlantis, voor runen als het oudste schrift ter wereld, voor het matriarchaat en voor de superioriteit van het blanke ras – werkelijk frappante overeenkomsten met de teksten die in het begin van de twintigste eeuw in een dan ontstaande Duits/Oostenrijkse 'völkische' en ariosofische traditie door mensen als Guido von List of Jörg Lanz von Liebenfels werden neergeschreven. Zo dicht ligt het Oera Linda-boek tegen het door hen geschreven corpus en tegen dat van latere nationaal-socialisten aan, dat de conclusie moet zijn dat het boek in een niet-ironische interpretatie zich in de twintigste eeuw laat kennen als een uitermate rechtse tekst.¹¹

We zien zo dat we zowel in het boek zelf als in de interpretatie en receptie ervan allerlei 'hoge' en 'lage' elementen kunnen aanwijzen. Ik heb een stel daarvan in een schemaatje geplaatst.

Schema 1 – Hoge en lage cultuurelementen in de Oera Linda-zaak

<i>Laag</i>	<i>Hoog</i>
Falsificatie	Mystificatie
Autodidact	Gestudeerd/eruditie
Vrijdenker	Geleerd Genootschap/KAW
Volk	Elite
Zondagschrijver	Codicologisch inzicht, talenkennis
Plat	Ironie
Onkunde	Opzet
Rechts	Links

Andere, die ermee samenhangen, zijn voor de kant van 'hoog' bijvoorbeeld aandacht voor literaire structuur, kennis van geschiedenis en mythologie, belezenheid en verwijzingen naar oudere cultuurelementen. Er is een hoge, ironische en een lage, letterlijke interpretatie en voor beide interpretaties is ook een auteur beschikbaar. De geschiedenis van het serieuzere onderzoek naar de tekst laat zien dat die twee elkaar ook volstrekt willen uitsluiten; de aanhangers van Verwijs als auteur (De Jong en zijn navolgers) en die van de Over de Linden-these gaven elkaar tot na de Tweede Wereldoorlog geen duimbreed toe en maakten zo zelfs dat er allerlei *deus ex machina*-achtige claims voor het auteurschap werden gelegd op mensen die men nou niet direct zou verdenken.¹²

Persoonlijk opteer ik eerder dan voor een platte, voor een ironische interpretatie, maar dan is het wel bepaald problematisch om vast te stellen waar hier de grens van die ironie ligt. Kierkegaard merkt scherp op dat ironie als stijlfiguur ook in maatschappelijke zin iets verhevens en superieurs heeft en uitdrukking is van een neerkijken op platte, eenvoudige taal.¹³ Ironie is zo een vorm van gezochte, buitensluitende onbegrijpelijkheid. De vraag kan dan ook opnieuw worden gesteld als: Wie zou worden geacht deze tekst, dit Oera Linda-boek, wél te begrijpen?

De grens tussen feit en fictie

Om dit probleem op te lossen en om ook over de identiteit van de auteur en zijn tekst nog iets meer te berde te kunnen brengen moeten we het perspectief enigszins verruimen door iets dieper in te gaan op een eigenaardigheid van vervalsingen en mystificaties in het algemeen. In bijna alle gevallen kenmerkt een vervalsingsverhaal (en daar reken ik in dit geval ook mystificatieverhalen toe) zich door een aantal vaste elementen. Neem bijvoorbeeld de bekendste van alle literaire vervalsingen: de Ossian. Deze zaak begon in 1758 in Schotland bij een schoolmeester en mislukt dichter James McPherson. Aan een hem bekende huisleraar van een lokale Lord liet hij in een Engelse vertaling een zogenaamd Oudkeltisch gedicht lezen en via de kringen rond de Lord kwam het terecht bij de beroemde Schotse criticus Hugh Blair, die het gedicht voor echt versleet en met dat oordeel aan het begin stond zowel van een enorme schrijfmanie bij McPherson (die maar een enkel gedicht klaar had gehad) als ook van een Ossianomanie die tot ver in de negentiende eeuw door heel Europa heen woedde.¹⁴

Er is hierin een vast scenario te ontdekken, waarin een aantal rollen per definitie moeten worden gespeeld. Allereerst moet er natuurlijk een vervalser zijn met een *falsum*, maar dit *falsum* moet de wereld in en daartoe is absoluut een herkomstverhaal nodig. Waar heeft de vervalser het *falsum* vandaan? Door-

gaans duiken hier ook tussenpersonen op, die al dan niet op de hoogte zijn, maar die door hun aanwezigheid het herkomstverhaal kracht bijzetten en het spoor terug naar de vervalser verlengen en misschien ook gedeeltelijk uitvegen. In het geval van de Ossian zijn de mensen rond de lokale Lord de tussenpersonen. Zij kunnen eventueel worden gemist, maar absoluut noodzakelijk – en ook in ieder vervalsingsverhaal aanwezig – is een andere figuur, namelijk de autorisator, de man die het erkende gezag heeft om het *falsum* op zijn woord te geloven. In het geval van de Ossian was dat de indertijd zeer beroemde criticus Hugh Blair.

Voordat we dit scenario toepassen op de Oera Linda-boek-geschiedenis merk ik twee belangrijke consequenties op. Een eerste is dat dus niet alleen het *falsum* zelf fictie is, maar dat het zich bevindt in een fictief domein, dat zich veel verder in de werkelijkheid kan uitstrekken dan men geneigd is te denken. De vraag is dus telkens, bij iedere vervalsingszaak, waar in het scenario precies de grens tussen fictie en werkelijkheid ligt. Deze grens bepaalt dunkt me – in het geval van een mystificatie – tevens de reikwijdte van de ironie van een tekst. Vervolgens merk ik op dat een ander kenmerk van het scenario is, dat het voor het *falsum* een weg beschrijft van laag naar hoog. In het geval van de Ossian van een schoolmeester via een Lord naar een nationaal bekend geleerde.

In het geval van het Oera Linda-boek loopt de weg van een scheepstimmerbaas via een archivaris naar een classicus die lid is van een geleerd genootschap. Het leidt geen twijfel dat Ottema in dit geval de autorisator is geweest; hij is de Hugh Blair van het Oera Linda-boek. Maar hoe zit het met Verwijs en Over de Linden? (Ik laat hier twee tussenpersonen, twee Harlinger onderwijzers die tussen Verwijs en Over de Linden bemiddelden rusten, ze zijn op dit moment niet van wezenlijk belang.)

Laten we beginnen met Over de Linden. Een nauwkeurig onderzoek van het manuscript – zowel naar de vorm als naar de inhoud – en de vergelijking met 's mans eigen geschriften laat zien dat Over de Linden niet alleen handlanger is geweest (dat is meer dan een eventueel onwetende tussenpersoon), maar dat hij een actieve rol heeft gespeeld en wel als kopiist van het boek. Hij was de man die het manuscript letter voor letter in dat zelfontworpen runenschrift neerpemde. De bewijzen daarvoor zijn tweërlei. Allereerst zijn in het manuscript allerlei kleine idiosyncrasieën geslopen die we ook in de schoolschriften van Over de Linden tegenkomen (spelfoutjes, manier van interpunctie aanbrengen enz.) en ten tweede zijn er in die schoolschriften ook inhoudelijke overeenkomsten die – doordat we sommige schriften precies kunnen dateren – niet anders kunnen worden verklaard dan als ontleningen aan het manuscript dat hij op dat moment onder handen had, maar ondertussen zei nog niet te kennen.

Mijn onderzoek wees ook uit, dat Over de Linden af en toe de tekst die hij afschreef niet helemaal of helemaal niet had begrepen en dat deze derhalve niet

door hemzelf kon zijn geconcipieerd. Bovendien had, zo kon worden vastgesteld, nadat hij het afschrift had voltooid een derde persoon in de marge nog kleine redactionele wijzigingen aangebracht op het manuscript. Over de Linden was kortom actief betrokken bij de totstandkoming van het handschrift, maar de conclusie van Beckering Vinckers als zou het Oera Linda-boek het werk van een vervalser van 'lage' komaf zijn klopt echter ook niet. Over de Linden heeft hulp gehad, maar van wie?

Beschouwen we vervolgens de rol van Verwijs nader, dan merken we daar een vreemde anomalie op. Verwijs kreeg het handschrift van Over de Linden en hield het vervolgens bijna drie jaar onder zich, net zolang in ieder geval totdat iemand anders – Ottema – het autoriseerde. Dat was opzet. Tot zolang speelde hij in een jarenlang durende briefwisseling met de provinciale overheid (die hij nota bene aanried om het manuscript tegen betaling aan te schaffen), met derden en met Over de Linden zelf de rol van de autorisator, dat wil zeggen van de bijna-autorisator, van de man die steeds maar op het punt staat om te zeggen dat het handschrift echt is, maar die ondertussen wacht tot zich een echte autorisator aandient. Verwijs speelde een gevaarlijke dubbelrol want in werkelijkheid was hij tussenpersoon en mede-falsaris en had hij actief meegewerkt aan de totstandkoming van het handschrift. Pas toen Ottema zich aanmeldde trad hij terug.

Op grond van dit inzicht en van nieuw materiaal (dat ter beschikking kwam na De Jongs boeken en artikelen) wordt duidelijk, dat de grens tussen fictie en werkelijkheid hier extreem diep de wereld in is gedrongen. Niet alleen was de jarenlange briefwisseling tussen Verwijs en Over de Linden deel van de mystificatie en niet alleen bedroog Over de Linden Ottema op een bedenkelijke manier en niet alleen hielden zowel Verwijs als Over de Linden hun directe verwanten in het ongewisse, sterker nog: Over de Linden gebruikte zijn oudste zoon om voor hem de echtheid van het handschrift te verdedigen. Het summum was mijns inziens wel dat hier bij de totstandkoming van dit handschrift een barrière werd geslecht die in de negentiende-eeuwse standensamenleving onneembaar leek. Verwijs – een codicoloog van de bovenste plank – zag in dat het aan de authenticiteit van het manuscript niet af zou doen als Over de Linden het met flink wat fouten zou gaan afschrijven, maar dat het in dat geval juist meer zou gaan lijken op echte klassieke manuscripten, die immers ook onder de handen van onnozele middeleeuwse monniken gecorrumpeerd waren. Het was een geniale inval, want zo'n vorm van samenwerking tussen deze twee naar afkomst en studie zo verschillende heren als Verwijs en Over de Linden was onvoorstelbaar. Zo er een geheim (bijna in de zin van een taboe) van het Oera Linda-boek is geweest, dan was het dit.

Tot in de recente literatuur over het Oera Linda-boek komt men het argument

tegen dat een man als Verwijs zich toch niet aan zo'n laaggeplaatst en dus onbetrouwbaar heerschap als Over de Linden zou uitleveren.¹⁵ Liever kiest zo'n auteur voor een scenario waarin een vijf- of zestal heren uit de grote burgerij elkaar vertrouwen. En hoe is er van de andere kant niet vanuit de kringen van het Fries Genootschap, van de Nederlandse universitaire wereld en de Koninklijke Akademie voor de eer van de eerlijke Verwijs gestreden. Deze zou zich niet tot zulke doortrapte streken hebben kunnen verlagen! Men kon, durfde en wilde zich dat niet voorstellen.

In werkelijkheid sloten hoog en laag elkaar echter niet uit, maar sloten ze een verbond, dat de kracht had van een geheim genootschap en dat het Oera Linda-boek tot een van de meest complexe mystificaties maakt zeker uit de Nederlandse literatuur. Het is ook precies deze eigenschap die de oplossing van het raadsel van het boek zo uitermate moeilijk en de zeer vérstrekkende ironie van het boek ook bijna onbegrijpelijk maakt.

De ironische geest, die het boek zowel naar de vorm als naar de inhoud volledig beheerst, is niet het werk van Verwijs alleen en strekt ook veel verder dan dat ze slechts in een sarcastische parodie Hollandse schapen van Friese bokken wil scheiden. Maar dat is een ander verhaal. Laat ik besluiten met de vaststelling dat juist door zo te kijken, door de hooggeplaatste en zeer geleerde Verwijs en de 'lage' autodidact Over de Linden samen aan het werk te zien, zich ook de mogelijkheid opent voor de terugkeer van 'De grote Miskende', voor het auteurschap van een derde man, een dominee uit Den Helder, die op de achtergrond bleef en wiens intentie het was om een raadselachtig geschrift in de wereld te brengen met de volstrekt niet ironische, of misschien juist ook wel: volstrekt wel ironische bedoeling om – als de ironie eenmaal door het publiek zou zijn begrepen – naar voren te stappen en de conclusie te trekken: 'Kijk, dit geschrift leek misschien in eerste aanzien echt en letterlijk waar, maar bleek het bij nader inzien niet te zijn. Welnu mijne dames en heren, precies zo is het met de Bijbel!'

G. Jensma, Fryske Akademy, Postbus 54, 8900 AB Leeuwarden

Noten

¹ De laatstverschenen editie is die in het Zuid-Afrikaans: Adriaan Snyman (ed.), *Die Oera Linda Boek. Die verstommende verhaal van Atlantis waar Afrikaans 4 000 jaar gelede sy ontstaan gehad het* (Mosselbaai 1998). Edities op het Internet: www.zenrad.org en www.angelfire.com/realm/oam/oera.htm. De beste edities zijn die van J.G. Ottema, *Het Oera Linda Bok. Naar een handschrift uit de dertiende eeuw. Met vergunning van de eigenaar, den heer C. Over de Linden aan den Helder, bewerkt, vertaald en uitgegeven door* – (Leeuwarden 1872) en J.F. Overwijn (ed.), *Thät wra Linda bok* (Dordrecht 1951). Tegelijk met mijn binnenkort te verschijnen boek (zie noot 3) zal ik ook een nieuwe editie van het boek bezorgen.

² Er is een enorme hoeveelheid literatuur beschikbaar over vervalsingen. Veruit het grootste deel daarvan is verhalend van aard; vervalsingen leveren spannende misdaadverhalen op. Een meer analytische aanpak vindt men in het Nederlandse taalgebied onder andere in het al wat oudere Jan Grootaers, *Maskerade der muze. Vervalsing, namaak en letterdiefstal in eigen en vreemde letterkunde* (Amsterdam 1954). Prikkelend en aan te raden is K.K. Ruthven, *Faking Literature* (Cambridge 2002).

³ Wie daarover meer wil weten verwijs ik naar mijn binnenkort te verschijnen boek *Moederoog. Een anti-detective over François HaverSchmidt en het Oera Linda-boek*. Daar ook kan men een meer uitgebreide argumentatie voor sommige van de hier te berde gebracht inzichten vinden.

⁴ Over ironie: Ralf Schnell, *Die verkehrte Welt. Literarische Ironie im 19. Jahrhundert* (Stuttgart 1989) en Ingrid Strohschneider-Kohrs, *Die romantische Ironie in Theorie und Gestaltung* (Tübingen 1977 (2)).

⁵ N. Luitse (ed.), *Brieven van J.G. Ottema aan Leendert Floris over de Linden* ('s-Gravenhage 1991)

⁶ J.G. Ottema aan L.F. over de Linden, Leeuwarden, 16 maart 1877).

⁷ Toen ik Anthony Radford, een van deze uitgevers van het boek op Internet (www.zenrad.com) een jaar of wat terug, voorzichtig vissend, vertelde dat het boek in Nederland doorgaans werd beschouwd als een 'hoax', antwoordde hij: dat klopt, 'but only to those who have not read it'. Hij gelooft net als Ottema het boek op zijn woord. Het Oera Linda-boek liegt niet. Het is wel illustratief voor de omvang en de continuïteit van dit geloof, dat ik niet de enige ben die deze maand in Amsterdam een lezing houd over het Oera Linda-boek. In Krasnapolsky hield twee weken geleden op het derde Frontier Symposium een zekere Evert Poorterman een verhaal over de 'Twaalfde Planeet, het Oera Linda boek en de Oertaal'. Poorterman meent onder andere dat het Oera Linda-boekse Fries direct verwant is met het Sumerisch.

⁸ J. Beckering Vinckers, *De onechtheid van het Oera-Linda-Bôk, aangetoond uit de wartaal waarin het is geschreven* (Haarlem 1876) 9.

⁹ J. Beckering Vinckers, *Wie heeft het Oera Linda-Boek geschreven?* (Kampen 1876).

¹⁰ M. de Jong, *Het geheim van het Oera Linda-boek* (A.J. Osinga: Bolsward 1927).

¹¹ Zie over die geschiedschrijving E.H. Waterbolk, *Twee eeuwen Friese geschiedschrijving. Opkomst, bloei en verval van de Friese historiografie in de zestiende en zeventiende eeuw* (Groningen-Djakarta 1952) en P.N. Noomen, 'Suffridus Petrus en de Friese identiteit', *It Beaken* 56, 2/3 (1994) 146-187.

¹² Over deze conservatieve revolutie, zie: Armin Mohler, *Die konservative Revolution in Deutschland 1918-1932* (Darmstadt 1989); Nicholas Goodrick-Clarke, *The ariosophists of Austria and Germany 1890-1935* (Oxford 1982) en Idem, *Black sun. Aryan cults, esoteric nazism and the politics of identity* (New York-Londen 2002).

¹³ Vaak ziet men bijvoorbeeld als auteur genoemd de geleerde predikant Joost Hiddes Halbertsma (1789-1869), zie daarover P.F.J. Obbema, 'Halbertsma's kryptoniem in het Oera-Linda-bok' in: Hylke Halbertsma e.a. (red.), *Joast Hiddes Halbertsma, 1789-1869. Brekker en bouwer. Stúdzjes fan onderskate skriuwers oer syn persoan, syn libben en syn wurk, útjoun ta gelegheit fan de betinking fan syn hûndertste stjerdei* (Drachten 1968) 328-338, en G.J. van der Meij, *Kanttekeningen bij het Oera*

Linda boek een afspiegeling van de taalgeleerdheid, denkbeelden en schrijfstijl van J.H. Halbertsma, doopsgezind predikant in Deventer (particuliere uitgave: z.p. 1978).

¹³ Aangehaald bij Andrew Cross, 'Neither either nor or. The Perils of reflexive irony' in: Alastair Hannay en Gordon D. Marino (red.), *The Cambridge Companion to Kierkegaard* (Cambridge 1998) 125-153, 128.

¹⁴ Over de Ossian zie de diverse bijdragen in de bundel: Howard Gaskill (red.), *Ossian Revisited* (Edinburgh 1991) en Joseph Rosenblum, *Practice to deceive. The amazing stories of literary forgery's most notorious practitioners* (New Castle, Delaware 2000) 19-54.

¹⁵ Bijvoorbeeld P.F.J. Obbema, 'Tussen Holland en Friesland. Het Oera Linda Boek opnieuw gewogen' in: C. Berkvens-Stevelinck en A.Th. Bouwman (red.), *Miscellanea Gentiana. Een bundel opstellen aangeboden aan J.J.M. van Gent bij zijn afscheid als bibliothecaris der Rijksuniversiteit Leiden* (Leiden 1993) 215-237; 227 en 235.